

ლავრენტი ჯანიაშვილი

სამეურნეო ყოფის ტარნსფორმაცია ახალგორის მოსახლეობაში 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ

სტატია მომზადდა რუსთაველის ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის – “ოკუპირებული ახალგორის რაიონი და ქართულ-ოსური თანაცხოვრების დინამიკა” სახელმწიფო გრანტი №31/02 – ფარგლებში

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან საქართველოში განვითარებულმა სოციოპოლიტიკურმა კატაკლიზმებმა მნიშვნელოვანი კორექტივები შეიტანა ყოფაში. ამ მხრივ გამონაკლისს არც ახალგორის მუნიციპალიტეტი წარმოადგენს. მდგომარეობა განსაკუთრებით დამძიმდა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ, როდესაც რუსებმა ამ რეგიონის ოკუპაცია განახორციელეს. მოსახლეობის ერთმა ნაწილმა საცხოვრებელი ადგილები მიატოვა და მცხეთის მუნიციპალიტეტში საგანგებოდ შექმნილ დასახლებებში გადმოვიდა. თითქმის მთლიანად დაიცალა სოფლები, დაირღვა საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებული სამეურნეო კავშირები, მოიშალა ტრადიციული მეურნეობის დარგები, შეიცვალა ბევრი ოჯახის შემოსავლის წყარო. შექმნილი სიტუაცია მეტად საყურადღებოა როგორც სამეცნიერო, ისე პოლიტიკური თვალსაზრისით. დაპირისპირებული ეთნოკულტურული ჯგუფების წარმომადგენლების თანაცხოვრების პერსპექტივის კვლევა ინდივიდების და ეთნოსოციალური ერთეულების მაგალითზე, საზოგადოების ურთიერთსოლიდარობისა და თანამშრომლობის ტრადიციული და ახლადშექმნილი სოციოკულტურული ინსტიტუტების ეკონომიკური ჭრილში შესწავლა, ქართულ-ოსური ერთობების ურთიერთობათა მატერიალური ასპექტების გამოვლენა – ხელს შეუწყობს ამ ეთნიკური სუბმენტების დაახლოებას და გარე საფრთხეების

არიდებას, რაც ქვეყნისათვის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პირობაა.

ოკუპაციის პირობებში სრულფასოვანი საველე-ეთნოგრაფიული კვლევა საკმაოდ რთულია. თუმცა, გარკვეული მასალის შეკრება მოხერხდა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ახალგორის მუნიციპალიტეტიდან დევნილი მოსახლეობის ჩასახლების ადგილებში (წეროვანის დევნილთა დასახლება, წილკანი, ფრეხეთი). სტატიაში გამოყენებულია ასევე, ელექტრონულსა და ბეჭდვით მედიაში გამოქვეყნებული მონაცემები.

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ქართულმა ხელისუფლებამ გაატარა ღონისძიებები ოკუპირებული ტერიტორიიდან საქართველოს მოქალაქეების გამოსაყვანად. ახალგორის მუნიციპალიტეტიდან დევნილი მოსახლეობისათვის წეროვანის, წილკანისა და ფრეხეთის ტერიტორიაზე ააგეს სტანდარტული ტიპის საცხოვრებლები ე.წ. “კოტეჯები”. “კოტეჯი” წარმოადგენს სამოთახიან შენობას (საერთო ფართობი 58 მ²) ფრეხეთსა და წილკანში ეზოებში დგას ხის ფიცრული ტუალეტები, წეროვანის დასახლებაში კი ტუალეტი და აბაზანა საცხოვრებლის შიგნითაა მოთავსებული. ახალგორის მუნიციპალიტეტის გამგეობის მონაცემების თანახმად, განსხვავებულია “კოტეჯებზე” მიმაგრებული მიწის ფართობები: წეროვანში – 400 მ², წილკანში – 1000მ², ფრეხეთში – 1000 ან 2000 მ². წეროვანის დასახლებაში 2002 “კოტეჯია” (ახალგორის მუნიციპალიტეტიდან დევნილ მოსახლეობას უჭირავს 1352 შენობა – ცხოვრობს 4700 ადამიანი). წილკანის დევნილთა დასახლებაში – 400 “კოტეჯია” (ახალგორელებს უჭირავთ 354 შენობა – 1100 ადამიანი), ფრეხეთში 300 “კოტეჯია” (ახალგორელები ცხოვრობენ 265-ში – 912 ადამიანი). სულ ახალგორიდან დევნილებს ეკუთვნით 1971 “კოტეჯი” (6712 ადამიანი). დასაქმებულია შრომისუნარიანი მოსახლეობის 70% (500 ადამიანი სახელმწიფო სექტორში, 1500 – კერძო სექტორში).

ომის შემდეგ ახალგორის რაიონი, ე.წ. დამოუკიდებელი სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის დაქვემდებარებაში გადავიდა. ადამიანური რესურსებისაგან დაცლილ რეგიონში ეკონომიკური სტაგნაცია დაიწყო. ცხინვალის ხელისუფლება შეეცადა არაღიარებული სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკაში ახალგორის ინტეგრაციისათვის ღონისძიებების გატარებას. რაიონის ქართული სახელმწიფოებრივი და კულტურული სივრციდან მთლიანად ჩამოშორების მიზნით გაატარეს რამდენიმე ღონისძიება – სახელი შეუცვალეს ახალგორს და საბჭოთა პერიოდის სახელწოდება ლენინგორი დაუბრუნეს; იგეგმება ეთნიკური ქართველებისათვის 1990-იანი წლების შემდეგ მიღებული “უკანონო” საცხოვრებელი ფართების და მიწის ნაკვეთების ჩამორთმევა (სავარაუდოდ, 90-იან წლებში რეგიონიდან წასული ოსების შესასახლებლად); ცდილობენ, რაიონი საქართველოსგან ეკონომიკურად დამოუკიდებელი გახადონ, ზრდიან ე.წ. სამხრეთ ოსეთიდან პროდუქციის მიწოდებას, აწყობენ ცალკეულ “ჰუმანიტარულ” აქციებს, მოსახლეობას უწვევენ მატერიალურ და ფინანსურ დახმარებას, მიმდინარეობს გზის მშენებლობა ცხინვალსა და ახალგორს შორის და ა.შ. ვარაუდობენ, რომ ახალგორისა და ცხინვალის შემაერთებელი ავტომობილისტრასის მშენებლობის დასრულება და სატრანსპორტო კავშირების განვითარება ხელს შეუწყობს ახალგორის რეგიონის სოფლის მეურნეობის აღორძინებას, რადგან ხელმისაწვდომი გახდება გასაღების ბაზარი როგორც ცხინვალის, ისე რუსეთის მიმართულებით (*დაგოევა, 2013*). ახალგორის რაიონის სოფლის მეურნეობის პოტენციალს ოსური მხარე საკმაოდ გაზვიადებულად აღიქვამს – “განსაკუთრებით მდიდრად და ნაყოფიერად ითვლება წინაგარის ზონის მიწები, სადაც კომპაქტურად განლაგებულ 1200 ჰექტარ მიწაზე საქართველოში მოყვანილი ბოსტნეულის 35% მოდიოდა” (*დაგოევა, 2013*).

დიდ იმედებს ამყარებენ რფსრ-სთან “საგანგებო სავაჭრო რეჟიმის” ამოქმედებაზე, რომელიც 2012 წელს ე.წ. სამთავრობათშორისო შეთანხმების სახით მიიღეს რუსეთმა

და ე.წ. სამხრეთ ოსეთმა. ფიქრობენ, რომ იგი ბიძგს მისცემს სამომხმარებლო ფასების შემცირებას. 2014 წლისათვის ვარაუდობენ საინვესტიციო პროგრამით განსაზღვრული ობიექტების მშენებლობების დასრულებას. მაღალმთიანი და საოკუპაციო ზოლთან ახლო მდებარე სოფლებში სამედიცინო მომსახურების გაუმჯობესების მიზნით შემოაქვთ ე.წ. საფელდშერო-საბებიაქალო პუნქტები (ФАП - Фельдшерско-акушерские пункты), სადაც შესაძლებელი იქნება პირველადი დახმარების გაწევა. რუსული სახელმწიფო პენსიით უზრუნველყოფენ საპენსიო ასაკის ძალოვანი ორგანოების ყოფილ თანამშრომლებს და ა.შ.

“ოსური ხელისუფლების” გეგმები საკმაოდ ძნელად განსახორციელებელი აღმოჩნდა. სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა ტრადიციას და ოდესღაც აყვავებულ სოფლების მდგომარეობას ჩვენი მთხრობელი ასე აღწერს: *ახალგორის მოსახლეობა პროდუქტის გასაყიდად თბამდე თბილისში დადიოდა, რადგან ცხინვალამდე ორჯერ მეტი დრო უნდოდა. თმის შემდეგ წინაგორის მხარე კი თმის შემდეგ ფაქტიურად უსიცოცხლო ზონად იქცა. ადრე აქაურებს მთელი პროდუქტი გორში დაჰქონდათ გასაყიდად. ახლა ჯერ ახალგორში უნდა ჩაიტანონ, მერე იქედან თბილისში უნდა წაიღონ. ამას დიდი დრო უნდა. ცხინვალში წაღებას აზრი არა აქვს, ეს არის “მკვდარი ქალაქი,” თითქმის აღარავინ ცხოვრობს. ახალგაზრდობა საერთოდ აღარ დარჩა სულ რუსეთში წავიდა (ხანდაზმული მამაკაცი – წეროვანის დასახლება).*

ექსპერტი ე.წ. სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკიდან აღნიშნავს, რომ თმის შემდეგ პერიოდში დაირღვა ქართველებსა და ოსებს შორის ისტორიულად ჩამოყალიბებული სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირები. უმეტესად მთაში მცხოვრები ოსები და დაბლობში მცხოვრები ქართველები წინათ ურთიერთსარგებლიან ვაჭრობას ეწეოდნენ, ერთმანეთში საწარმო პროდუქციას ცვლიდნენ. ბაზარზე ოსებს ხორცი, ყველი, მატყლი, კარტოფილი, ხის ნაკეთობები ჩამოჰქონდათ, ქართველებს – კი ხილი, ბოსტნეული, მარცვლეული, სამრეწველო

საქონელი. ცხინვალს პროდუქტით ამარაგებდნენ ძირითადად ქალაქის ირგვლივ სოფლებში მცხოვრები ქართველები (*ხარებოვი, 2011: 10*).

ახალგორის რეგიონის მოსახლეობის ამჟამინდელი სამეურნეო ყოფა გარკვეულ კავშირშია ოსების ჩამოსახლებისა და სამეურნეო ყოფის განვითარების ისტორიასთან. ამ ისტორიის ხასიათზე არაერთგვაროვანი შეხედულებები არსებობს. ოსი ავტორების აზრით ოსების ძირითად საქმიანობას უძველესი დროიდან მიწათმოქმედება წარმოადგენდა. ამ მოსაზრების დასასაბუთებლად მოაქვთ არქეოლოგიური მონაცემები, კერძოდ, ოსეთის მთისა და დაბლობ რაიონებში აღმოჩენილი ბრინჯაოს სამიწათმოქმედო იარაღები, რომლებიც ჩვ. წ. აღ-მდე I ათასწლეულით თარიღდება. სკვითებთან გენეტიკური ნათესაობის თეორიიდან გამომდინარე, ოსებს მიაწერენ სკვითების სამეურნეო ყოფის დამადასტურებელ არტეფაქტებსაც, ადრეული მიწათმოქმედების დასაბუთებას ცდილობენ ფოლკლორული თქმულებებისა და რწმენა-წარმოდგენების საშუალებით. მიაჩნიათ, რომ ამ დარგის სიძველეზე მიუთითებს ნართების თქმულებებში სამიწათმოქმედო კულტურების ხსენება, მიწათმოქმედებასთან დაკავშირებული რიტუალების არსებობა და ის, რომ მეხორბლეობის დეოთაებას – უაცილას – ოსები განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდნენ (*კალოევი, 1967: 65*). ეს საკამათო დებულებაა. ალანებში, რომლებსაც ოსები უშუალო წინაპრებად მიიჩნევენ მიწათმოქმედების მაღალი კულტურის შესახებ პირდაპირი წერილობითი საბუთები არ არსებობს, არქეოლოგიურ არგუმენტაციაზე დამყარებული მსჯელობა კი უსაფუძვლოა, ვიდრე საბოლოოდ არ გარკვეულა ოსთა ეთნოგენეზის საკითხი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მრავლად გვხვდება ზემოხსენებული მოსაზრების საწინააღმდეგო მონაცემები. ამიანე მარცველინის თანახმად, ალანები ვრცელ ტერიტორიაზე მომთაბარეობდნენ. მინდვრები გაველურებული იყო, რადგან მიწას არ ამუშავებდნენ. მათი ნაწილი შემგროვებლობას მისდევდა, ნაწილი მინდვრის

ნაყოფით იკვებებოდა, არ იცოდნენ კავი (სახენელი), არ იცოდნენ თესვა (*აღუგანი 2003*: 68). ამიანე მარცვლინის ცნობებზე დაყრდნობით რ. თოფჩიშვილი დაასკვნის, რომ IV საუკუნის ბოლოსათვის ალანები (ოსთა წინაპრები) კავკასიის არც ერთ რეგიონში არ ცხოვრობდნენ; ამ დროისათვის ისინი მხოლოდ მომთაბარე მეურნეობას ეწეოდნენ და რჩენის ერთ-ერთი საშუალება ლაშქრობა, ბინადარი ხალხების ძარცვა იყო (*თოფჩიშვილი, 2008*:). ზ. ჭიჭინაძის ცნობითაც, მას შემდეგ რაც მეფე გიორგი ბრწყინვალემ ოსები შიდა ქართლიდან განდევნა, მათ სთხოვეს მეფეს ხელოსნობის ცალკეული დარგების შესასწავლად ოსტატები მიეცა “თფილისიდან გვიბოძეთ სამ-სამი კაცით თითო ხელობის, რომ მათ დაიწყოთ აქ მუშაობა და ჩვენც გვექმნეს ყველა საჭირო სახმარებლიო. გონიერმა გიორგი ბრწყინვალემ „ყველა ეს ხელოსნებიც თან წაიყვანა, მაღე ჩავიდა ოსეთში, ყველა ესენი დაამკვიდრა იქ, ამათ გაუხსნა სახელოსნოები და ამ გვარად შემოსა ტიტილიკანა და ფეხშიშველა ოსები“ (*ჭიჭინაძე 1916*: 6-7).

მოგვიანებით, ოსები თანდათანობით გადავიდნენ ინტენსიურ მეურნეობაზე რასაც ქართული საისტორიო წყაროებიც ადასტურებენ. ვახუშტი ბატონიშვილის ნაშრომში საუბარია, რომ ოსები მისდევდნენ მესაქონლეობას, მონადირეობას, მეფუტკრეობას, მეთევზეობას, ხელოსნობასა და შინამრეწველობას, მჭედლობასა და ზეინკლობას, ვაჭრობასა და გაცველა-გამოცველას (*თოგოშვილი, 1977*: 44-56). დასაბუთებულად შეიძლება ვისაუბროთ, რომ სხვადასხვა ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შესვლის შემდეგ ოსთა სამეურნეო ცხოვრებაში მიწათმოქმედებას უკვე წამყვანი ადგილი ეჭირა, მისი როლი იზრდებოდა დაბლობ რეგიონებში, ხოლო მთაში, პირიქით, მცირდებოდა მესაქონლეობის სასარგებლოდ.

ოსები სახლდებოდნენ ქართველ ფეოდალთა მიწებზე, მათი სოფლები ჩვეულებრივ მაღალმთიან და ტყიან ადგილებში მდებარეობდა. როგორც ბ. კალოევი აღნიშნავს

“ვერც უგზობა, ვერც შვიდთვიანი სამთარი, ვერ აჩერებდა ოსების გადმოსახლებას, რომელიც ყოველწლიურად იზრდებოდა (*კალოჯი, 1967: 61*). ოსური მოსახლეობის მოძრაობას ქართული მთიანეთის გაგლით ბარის სოფლებისაკენ გარკვეული პოლიტიკური და სამეურნეო-ეკოლოგიური მიზეზები განაპირობებდა, სადაც მთიანეთი ერთგვარ შუალედურ ეტაპს წარმოადგენდა. ბ. გამყრელიძე დააკვირდა ოსთა მიგრაციის თავისებურებებს და შეამჩნია, რომ 1886 წ. კუდაროს ხეობაში აღრიცხული იყო 281 ოჯახი. ოსური ოჯახების რიცხვი ძალიან ცვალებადი იყო, მათი ერთი ნაწილი მალევე ტოვებდა ამ ადგილებს და მიდიოდა საქართველოს სხვა ადგილებში, ხოლო სოფლები კვლავ ივსებოდა ჩრდილოეთიდან მიგრირებული ოსების ხარჯზე. ე. ვაშაკიძის აზრით, ამ ხშირი მიგრაციების მიზეზი ის იყო, რომ ოსები ტრადიციულად მიწაზე არ იყვნენ მიჯაჭვული, ამიტომ ცდილობდნენ მისთვის რაც შეიძლება სწრაფად და მეტი გამოეწოვათ, გამოეფიტულ მიწებს ტოვებდნენ და სხვაგან გადადიოდნენ (*გამყრელიძე, 2003: 155*). ამ დებულებას არ ეთანხმება ღ. ჩიბიროვი, რომელსაც მიაჩნდა, რომ ოსების გადასახლების მიზეზი მცირემიწიანობა და მძიმე სამეურნეო ეკოლოგიური პირობები იყო (*ჩიბიროვი, 1987: 415*).

„დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე ოსთა პირველი დასახლებები გაჩნდა თრუსოსა (მდ. თურგის სათავე) და მალრან-დვალეთში (მდ. დიდი ლიახვის სათავე). ოსების აქ დასახლება ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანი ხეობებიდან XVII ს-ის შუა ხანებში განხორციელდა. მთელი რიგი საისტორიო მონაცემებით, XVII ს-ის პირველ ნახევარში შიდა ქართლის მთიანეთი (დიდი ლიახვისა და პატარა ლიახვის ხეობები) ნასოფლარებით იყო მოფენილი. აქედან აყრილი ადგილობრივი ქართული მოსახლეობა ბარში წავიდა საცხოვრებლად. შიდა ქართლის მთიანეთში, კერძოდ, მდინარეების: დიდი ლიახვისა და პატარა ლიახვის ზემო წელში, ოსთა მიგრაცია XVII ს-ის მეორე ნახევრიდან დაიწყო. ისინი თანდათან მოიწვედნენ სამხრეთისაკენ და XVIII ს-ის 30-იანი წლებისათვის დასახლებული ორი

ხეობის მთიანი ნაწილი მთლიანად აითვისეს. ამ პერიოდში, ზოგიერთ მთიან სოფელში ოსები თანაცხოვრობდნენ ადგილზე დარჩენილ მცირერიცხოვან ქართულ მოსახლეობასთან ერთად. XVIII ს-ის მთელ მანძილზე ოსები შიდა ქართლის მთისწინეთში ფაქტობრივად არსად ცხოვრობდნენ. ოსთა მიერ შიდა ქართლის მთისწინეთის სოფლებში (უფრო ხშირად ნასოფლარებში) ჩასახლება XVIII ს-ის ბოლოს დაიწყო. XIX ს-ის დასაწყისში მათ დაიკავეს პატარა ღიახეის ხეობის მთისწინეთის მნიშვნელოვან მონაკვეთი. ამ პერიოდიდან, განსაკუთრებით XIX ს-ის პირველ ათეულ წელს მიმდინარეობდა ოსთა გაუონებით ანუ ინდივიდუალური განთესვა მთიანეთიდან შიდა ქართლის მთისწინეთისა და ბარის სოფლებში“ (*თოფჩიშვილი, 2005: 113-114*). ცნობილი ოსი მეცნიერი ვასილ აბაევი წერდა, რომ ოსები ქსნის ხეობაში ბოლო 200 წლის განმავლობაში არიან ჩამოსახლებული (*აბაევი, 1959: 501*)

სამეცნიერო ლიტერატურით ირკვევა, რომ კავკასიის სამხრეთ ფერდზე საქართველოში (ქსნის, დიდი და პატარა ღიახეის ხეობები) დამკვიდრებული ოსების ყოფაში XIX საუკუნეში მესაქონლეობას წამყვანი ადგილი ეჭირა, მემარცვლეობა უკვე ტრადიციულ დარგს წარმოადგენდა. სამიწათმოქმედო იარაღების უმეტესობა ქართულის ანალოგიური იყო და ტერმინებიც ქართულთან მსგავსებას ამჟღავნებდნენ (*ქანთარია, 1980: 100-154*), მაშინ როდესაც მესაქონლეობასთან დაკავშირებული ტერმინების ეტიმოლოგია ირანული იყო (*კალოევი, 1967: 75*).

მიწათმოქმედება, და განსაკუთრებულად მემინდვრეობა, ოსებში, კავკასიის მთიანეთში გადმოსახლების შემდეგ რომ უნდა განვითარებულიყო ამის თაობაზე მათში გადმოცემაც არსებობდა: “ძველ დროში ხალხი მხოლოდ ხორცს ჭამდა, პური სულ არ ჰქონდათ. ერთხელ მოხუცები ქეიფობდნენ, მათ დაინახეს, რომ იქვე არწივი დაფრინდა, “მოფუნა”, გაქექა მიწა და ნისკარტით რაღაც ჩააგდო. მოხუცებმა ეს ადგილი შემოიღობეს, რომ საქონელს არ გაეთელა. აქ ამოვიდა პურის შესანიშნავი თავთავი, რომელიც თესლად შეინახეს. მერე მიწა

დაამუშავეს და ეს თესლი დაეთესეს. ასე მოიშენეს ხორბალი. ამიერიდან ოსები არწივს დიდ პატივს სცემდნენ და მის სურათსაც კი შეხედვობდით სასტუმრო ოთახებში” (ქანთარია, საველე ეთნოგრაფიული მასალა).

ეთნოდემოგრაფიული ტრანსფორმაცია საბჭოთა პერიოდშიც გაგრძელდა. წეროვანში ჩასახლებულ დევნილებს კარგად ახსოვთ ქსნის ხეობის ზემო სოფლების ოსებისაგან ათვისებისა და შემდეგ დაცლის პროცესი. ახალგორის რაიონი ყოველთვის იყო ტოლერანტული, სადაც ყველას დიდი სტუმართმოყვარეობით დებულობდნენ. ოსები სულ რამდენიმე დასახლებულ პუნქტში ცხოვრობდნენ. ახალგორის ზევით მთელი ქსნის ხეობა, ლომისის სალოცავამდე მთლიანად ქართული იყო. სულ ორიოდე ოსური ოჯახი იქნებოდა, თუმცა ოსის რძლები კი ჰყავდათ ხოლმე. მე-18 საუკუნეში ყელის ტბიდან ლომისის სალოცავამდე განხდა ოსური სოფლები: ზემო ბაგი, ქვემო ბაგი, გორგა, ჩივოიანი, ნავისხევი. ეს მცირე მოსახლეობიანი სოფლები იყო. ქამურიც კი ქართული იყო, რაზეც მისი სახელიც მიგვიჩივებს. მე ვფიქრობ ეს სოფლები ქართველებისაგან დეკლანობის დროს ცარიელდებოდა. ოსები ალბათ შეკრული იყვნენ დეკლბთან და ნასოფლარებს იკავებდნენ. ჩამოსახლებული ოსები გაუმეზობდნენ ქართველებს. სოფლების უმეტესობაში მათი სახელწოდების მსგავსი გვარები ცხოვრობდნენ (რამდენიმე ასეთი პუნქტი, დღემდეა შემორჩენილი – ჩიტიანში ცხოვრობენ ჩიტიშვილები, ბაღაანში – ბაღაშვილები, პავლიანში – პავლიაშვილები და ა.შ.). იმდენად კარგი დამოკიდებულება გვექონდა ჩამოსახლებულ ოსებთან, რომ ხშირი იყო გათხოვება-გამოთხოვება. 75-იან წლებამდე მეც იქ ვცხოვრობდი და ვხედავდი. არ არსებობდა დღეობა, რომ ჩვენი ხალხი არ დაეპატიებინათ. ავიდოდნენ, გამოხდიდნენ ლუდს, არაყს, დაკლავდნენ ხარს და ხომ არ გონია რაიმე ჩხუბი მოხდებოდა?! მერე ქართველები გადმოიპატიებდნენ ოსებს და ცხოვრობდნენ მეგობრულად. 70-იანი წლებიდან ოსურ ზონაში, ქამურს რომ ვეძახით 2-3 მეტრიანი თოვლი მოვიდა, ადამიანები ჩაიკეტნენ, ერთმანეთში გვირაბებით დადიოდნენ.

პირველადი დახმარების ნივთები ვერტმფრენებით მიაწოდეს. ხალხი ისე დაშინდა, რომ იქედან გადასახლდა, და ეს ადგილი გაუკაცრიელდა (საშუალო ასაკის მამაკაცი – წეროვანის დასახლება).

20-იან წლებში სულ 20 ოსური ოჯახი ცხოვრობდა ახალგორში. პოლიტიკა იყო ასეთი, რაიკომის მდივანი თუ ქართველი იყო, აღმასკომის თავმჯდომარე ოსი უნდა ყოფილიყო. ისე ხდებოდა, რომ ჩვენი ბედოვლათი რაიკომის მდივნები ვერაფერს აწყობდნენ, ხოლო ცხინვალიდან დავალება პქონდათ, რომ ოსები, ახალგორში ჩამოესახლებინათ. ეს ოსები მწყემსები იყვნენ, აძლევდნენ ბინებს, მაგრამ მათ ნაკლებად აინტერესებდათ ქალაქი, თუმცა შვილებს აგზავნიდნენ საცხოვრებლად. მე 1980 წელს მივიღე ბინა ახალგორში. ჩვენს კორპუსში 12 ოსური ოჯახი ჩამოასახლეს. ადრე ახმაჯში (სოფელია ლ.ჯ.) არც ერთი ოსური ოჯახი არ იყო. 50-იან წლებში თანდათან დაიწყეს ჩამოსვლა და ახლა ნახევარი სოფელი ოსებია. (ხანდაზმული მამაკაცი, წეროვანის დასახლება).

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, ფაქტია რომ, 2008 წლის კონფლიქტის წინა ხანებში ოსები მთლიანად იყვნენ ადაპტირებული ადგილობრივ ეთნოეკოლოგიურ გარემოში. ამასთან, რეგიონის მოსახლეობის (როგორც ქართველების, ისე ოსების) სავაჭრო-ეკონომიკური, საგანმანათლებლო, სოციალური თუ სამედიცინო ვექტორი მიმართული იყო არა ცხინვალ-ვლადიკავკასის, არამედ თბილისისაკენ. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ჯგუფის ადაპტაცია განსხვავებულ ეთნიკურ, სოციალურ და გეოგრაფიულ გარემოსთან მეტად რთული და მრავალმხრივი პროცესია, რომელშიც მონაწილეობს მატერიალური და სულიერი კულტურის თითქმის ყველა ელემენტი (*შუბითიძე, 1998: 163-171*). ქსნის ხეობა კი კულტურულ-სამეურნეო და გეოეკოლოგიური თვალსაზრისით მჭიდროდ იყო ინტეგრირებული შიდა ქართლის დანარჩენ რაიონებთან. ოსურ-ქართული სამეურნეო და სოციალ-კულტურული კავშირები იმდენად მტკიცე აღმოჩნდა, რომ გაუძლო 1990-იანი წლების კრიზისს და ბოლო ხანებამდეა შენარჩუნებული.

ოსური საინფორმაციო საშუალებები ვერ მაღავენ, რომ ახალგორელები სამეურნეო-კულტურული თვალსაზრისით ძირითადად თბილისთან არიან დაკავშირებული. ისინი ამ კავშირების გასაწყვეტად ოსურ ადმინისტრაციას შემდეგ რეკომენდაციებს აძლევენ: დაიწონ მოსახლეობისაგან ხელსაყრელ ფასებად პროდუქციის შექენა, გაადვილონ მოქალაქეობის მინიჭების გზით რუსეთში გასვლა (ე. ი. ირიბად აღიარებენ, რომ აქ უმრავლესობა საქართველოს მოქალაქეა ლ.ჯ.), გაართულონ საოკუპაციო ხაზის გადაკვეთა (საოკუპაციო ხაზის გადაკვეთისას დევნილები სარგებლობენ “ფორმა №9-ით”, რომელიც წარმოადგენს ცნობას, რომ ისინი ცხოვრობენ ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიაზე) (ძგოვეა, 2013). დევნილები ასე აღწერენ მდგომარეობას ახალგორის რაიონში:

იქ (ახალგორში ლ.ჯ.) ვინც ცხოვრობს ძირითადად ქართული პასპორტი აქვს. არის ასევე რუსული დოკუმენტი, “ფორმა 9”, რომელიც გადაადგილების უფლებას იძლევა. არის შემთხვევები, როდესაც ოსებთან პირადი კავშირის წყალობით შედიან ახალგორის რეგიონში. მთავარია შეაღწიო, მერე კი 10 დღის, ორი კვირის შემდეგ, აიღებ საბუთს. ახალგორში იძულების წესით ოსური პასპორტის აღების შემთხვევები არ გამოიგია, ცხინვალში კი ასეთი შემთხვევები ბევრია, რადგან იქედან გასაქცევიც არსადაა. თანაც ვინდა დარჩა იქ ქართველი? ახალგორში კი თუ არჩევენის წინაშე დააყენებენ ხალხს, ბევრმა შეიძლება გაცლა არჩიოს, ისედაც დაკლილია რაიონი და დარჩებათ ცარიელი სახლები, რაც მაგათ ინტერესში არ შედის. ოსები ახალგორში საცხოვრებლად არ ჩამოდიან. მოდიან უფრო რუსი სამხედრო მოსამსახურეები, თავიანთი ოჯახებით. მათთვის ახალგორში ააშენეს სახლები. ქართველები მაღაზიებშიც კი ჩვეულებრივად აგრძელებენ მუშაობს და არავინ ზღუდავს. მიმოქცევაშია, ლარიც, რუბლიც და დოლარიც (ახალგაზრდა მამაკაცი – წეროვანის დასახლება).

ახალგორიდან დევნილები ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ მშობლიურ სოფლებთან კავშირის

შენარჩუნებას. დევნილთა დასახლებებში მცხოვრები ქართველებიც და ოსებიც დადიან თვიანთ სოფლებში ეხმარებიან იქ დარჩენილ ოჯახის წევრებს სასოფლო სამუშაოებში, ჩამოაქვთ იქიდან სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, აგრძელებენ ნათესაურ და მეგობრულ ურთიერთობებს რეგიონში დარჩენილ ხალხთან.

ოსი ნათესავეები მყავს ძალიან კარგი ურთიერთობა გექონდა და ახლაც გვაქვს. ახალგორში შესვლაზე ვინც იქაა ჩაწერილი, პრობლემა არ გვაქვს. დაახლოებით ერთ საათში უკვე ჩვენს სოფელში ვართ. იქ ძირითადად ხანდაზმული ხალხი დარჩა. ზოგი მოძრაობს, ჩამოდიან მიდიან, ჩამოდიან მიდიან. ჩვენც დავდივართ ხოლმე, როდესაც მისახმარებელია. მოგვყავს ბოსტნეული – პამიდორი, კიტრი, ბადრიჯანი. საქონელი ჩვენ არ გვყავს, სხვებს – კი. მოწეული პროდუქტი ძირითადად აქეთ გამოგვაქვს. გამოტანაზე პრობლემას არ გვიქმნიან, უბრალოდ ცნობაა საჭირო ახალგორიდან, რომ დიდი რაოდენობის პროდუქტი გამოიტანო. ისე, თბილისიდან მარშუტებიც დადიან (ახალგაზრდა მამაკაცი სოფელ ზემო ბოლიდან).

ახალგორელები უკეთ ცხოვრობენ, საქონელიც კი ყავთ /ახალგორში/ 200-300 სული. მე კი რომ გამოვედი მარტო ტანზე რაც მეცვა ის გამოვიტანე. 7 აგვისტოს ომიანობა დაიწყო და 14-ში გამოვედი. მანამდე ხევში ვიმალებოდი ეგრე ვუყურებდი სახლი რომ იწვოდა (ახალგაზრდა მამაკაცი, ცხინვალის რაიონის სოფ. კეხვიდან)

ბევრი სატკივარი ახალგორში დარჩენილსა და დევნილობაში მყოფ მოსახლეობას იდენტური აქვს. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს სასმელი და სარწყავი წყლის სისტემების გაუმართავი მუშაობა. ოსური ინტერნეტ საიტების მიხედვით წყლის მიღების გარკვეული ნაწილი მოექცა ქართული სახელმწიფოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე, ქართველები კეტავენ სარწყავი და სასმელი წყლის მიღებს, რათა მდგომარეობა უფრო გამწვავდეს. 2010 წელს მოიწვიეს პიატიგორსკიდან გეოდეზისტები, რომელთაც დაასკვნეს, რომ რეგიონში დამატებითი წყლის

რესურსები თითქმის არაა. ამიტომ ყველა სოფელი ცდილობს სახეადასხვაგვარად გადაწყვიტოს ეს პრობლემა. მაგ. სოფ. ორჭოსანში არის ჭები, ხოლო წინაგარის ზონის სოფლებში ისიც არაა და მოსახლეობას სასმელი წყალიც უჭირს (*ძაგოევა, 2013*). ქართული საინფორმაციო წყაროები საპირისპირო ინფორმაციას აერცელებენ. საოკუპაციო ხაზის მეზობლად მცხოვრები მოსახლეობა, რომელთა სარწყავი არხები ოსების კონტროლირებად ტერიტორიაზე გადის, გვაღვიან პერიოდში მოსვლის განადგურების საფრთხის წინაშეა. სარწყავი და სასმელი წყლის პრობლემა ძალზე მწვავედ დგას ახალგორელი დეენილების სამივე დასახლებაშიც.

სასმელ წყალს, რომ ჩაასხამ ჭიქაში, ცხიმოვით მოიღებს ზემოდან ჭუჭყს. აუზს, საიდანაც წყალი მოდის, ფილტრები აქვს მაგრამ, არ მუშაობს. წყლის სათავეს მიწა პირდაპირ მიაყარეს და მოხდევდა. წვიმიან ამინდში მიწა ჩადის და ტალახიანი წყალი მოდის ონკანში. ჩაიდანში წყალს აადულებ და გვერდებზე თეთრად რჩება. ადრე ნავთობისათვის დაბურღეს, ზემოთ და წყალი ამოსულა, ამბობენ ახლა უნდა გამოუშვან მანდედან წყალი (მამაკაცების ჯგუფი – ფრეზეთი).

წილკანის დასახლებაში ამ საკითხის ნაწილობრივ გადაჭრა თავად დეენილთა აქტიურობით მოხერხდა.

ახლა სარწყავი წყალიც გააკეთეს. ჩემმა ქმარმა მუშები არ მოაყვანინა, ადგილობრივები დაასაქმებინა. კარგი ფული გააკეთა ხალხმა. ზოგს დაეზარა, ეს მორიგი აფიორა არისო, ფულს არ მოგვცემონო მერე კი გული დაწყდათ. ახლა სარწყავი წყალი არის, მაგრამ მეორე პრობლემაა, ფულს არ იხდიან, 7 ლარია გადასახდელი წელიწადში, მაგრამ გორში უნდა ჩავიდნენ და იქ გადაიხადონ. ჩემმა ქმარმა უთხრა – გამოვეყო ერთი კაცი, რომელსაც გზის ფულს აეუნაზღაურებთ და ყველას გადასახადს ის ჩაიტანს გორშიო, გადასახადის მოკრება მაინც ვერ ხერხდება. სასმელი წყალი დიდი პრობლემაა, წეროვანიდან მოდის, მაგრამ ახლა ზაფხულის თვეებში საერთოდ არა გვაქვს. ჩვენ ჭა ამოვიღეთ. კარგი წყალია, თუმცა ვერ შევამოწმეთ. ახლა მთელი სამეზობლო მაგ

წყალს ხმარობს. აპირებდნენ ჭაბურღილის გაკეთებას, მაგრამ წაიღეს შემოწმეს და უვარგისი აღმოჩნდა. ზამთარში და გაზაფხულზე კიდევ არის, სასმელი წყალი, ზაფხულში კი უჭირს, რადგან ზოგი სარწყავად იყენებს (ასაკოვანი ქალი – წილკანის დეენილთა დასახლება).

ახალგორში დარჩენილ და დეენილ მოსახლეობაში მწვავედ დგას დასაქმების პრობლემა. დეენილთა უმრავლესობა სახელმწიფოს დახმარებებით ცხოვრობს. კერძო საუბარში მუნიციპალიტეტის თანამშრომლები აღნიშნავენ, რომ სამხარეო ადმინისტრაციის არაოფიციალური მითითებით, ახლომახლოს ყველა ახლადგახსნილმა საწარმომ მუშათა 40-50 პროცენტი დეენილებიდან უნდა აიყვანოს სამუშაოდ. თუმცა, ზოგჯერ თავად დეენილები არიდებენ თავს ამგვარ სამსახურს.

ნორმალური კერძო მეწარმე კვალიფიციურ მუშახელს ეძებს. ბუნებრივია, საინჟინრო-ტექნიკურ პერსონალად ყველას ვერ დაასაქმებს. ახალგორელები კი ხშირად ელემენტარული წესების იგნორირებას ახდენენ და გაუმართლებელ მოთხოვნებს აყენებენ – სივარეტის ფულს, პრივილეგიებს და ა.შ. დამსაქმებელს თავისი ინტერესი აქვს, მაგრამ ხშირად დასაქმებულებს ტყუის, ხუთი-ექვსი ობიექტი შეიცვალა და მოსაწონი ვერ ნახა. ჩამოყალიბდა კატეგორია, რომელსაც არაფრის გაკეთება არ სურს, პირი უნდა გააღოს და დაღვრილი ღუკმა უნდა ჩაუვარდეს პირში, იმიტომ რომ დეენილია. ეს ხალხი დახმარებებმა და პრივილეგიებმა გააფუჭა. 2010 წლამდე დახმარებები, შემოდიოდა, ისე რომ, ადამიანებს სურსათსა და საკვებზე ფული საერთოდ არ ეხარჯებოდათ. უდიდესი შეღავათი ჰქონდათ. დღეს კი ოჯახის შემოსავალი ძირითადად კვებაზე იხარჯება. 2010 წლის მაისამდე გადასახადს არ იხდიდნენ. მაგრამ ეს პროგრამა დამთავრდა, ვერცერთმა ორგანიზაციამ ვერ აიღო ასე მასშტაბური პროექტი საკუთარ თავზე. საუბარია 8 ათასი ადამიანის კვებაზე. კონკრეტულ მაგალითს გეტყვით, მოდის ადამიანი, 50 ლარი აქვს შუქისა და გაზის გადასახადი. ამბობს, მეტი საქმე რა მაქვს ეგ გადავიხადო. შემოსავალი 400 ლარი აქვს, (ზამთარში ასევე დარიგდა დახმარება, ყველა

ოჯახზე 200 ლარი). 400 ლარს იღებს ადამიანი და 50 ლარის გადახდა არ უნდა. გამგეობამ გადამიხადოსო. ახალგორში, როცა ცხოვრობდა, იცოდა რასაც მოიხმარდა უნდა გადაეხადა. 2011 წლიდან კოტეჯების კერძო საკუთრებაში გადაცემა დაიწყო და რადგან ეს არის კერძო საკუთრება, მესაკუთრე იხდის ყველა გადასახადს. დევნილთა ძირითადი შემოსავალი დევნილის შემწეობებია, სულზე 28 ლარი. მოსახლეობა თვლის, რომ აუცილებლად უნდა გაორმაგდეს. ბოლო ხანში სერიოზულად გადამოწმდა სიღარიბის ზღვარს დაბლა მდგომ მოსახლეობის პროგრამა. ეფიქრობ, ბევრი დარჩება ამ პროგრამის მიღმა. (ხნიერი მამაკაცი – ახალგორის მუნიციპალიტეტის გამგეობის თანამშრომელი).

ზემოსხენებული რესპოდენტი ახალგორის მუნიციპალიტეტში მაღალ თანამდებობაზე მუშაობს, ამიტომ ვერ გამოვიციხავთ, რომ დევნილთა სიზარმაცეზე ყურადღების გამახვილებას ჩინოვნიკების უუნარობის გასამართლებლად ცდილობდა. თუმცა, რამდენიმე ინტერვიუმ დამარწმუნა, რომ ზოგი დევნილი მიიხნევს, რადგან მათ გამოძევებაში ხელისუფლებას გარკვეული ბრალი მიუძღვოდა, მთავრობა ვალდებულია კარგი სამსახურით უზრუნველყოს ისინი. ნაკლებადანაზღაურებად სამუშაოზე კი ხშირად უარს ამბობენ.

თბილისში ვმუშაობდი, 400 ლარი მქონდა. მაგრამ მჭირდებოდა გზის ფული დღეში 2 – ლარი, სივარეტისა და საჭმლის ფული და ბევრი არაფერი არ მრჩებოდა. ამიტომ სამსახურს თავი დავანებე (ახალგაზრდა მამაკაცი – წეროვანის დევნილთა დასახლება).

ჩვენ იმედი გვაქვს ახალი მთავრობის, ეგებ კარგი სამსახურები მოგვცეს. (ასაკოვანი მამაკაცი – წილკანი).

„მე მარტოხელა კაცი ვარ. დედა მყავდა, ისიც გარდამეცვალა. ომამდე გარდაიცვალა და იქ (ეხებში ლ.ჯ.) არის დასაფლავებული. ახლა არავითარი შემოსავალი არ მაქვს, თუ ვინმეს გამოუჩნდება ან სათოხნი, ან საბარი, ან ნახირზე წასვლა უნდა, გადამიხდის ათ ლარს და მივეხმარები. “სოციალურსაც” აღარ მაძლევენ. აქამდე 15 წელი დედაჩემის სახელზე სოციალურ დახმარებას

ვილებდი და თავი იმით გამქონდა“ (ახალგაზრდა მამაკაცი – ფრეზეთის დევნილთა დასახლება).

უნდა ითქვას, რომ ამგვარი განწყობა დევნილთა დასახლებაში მცხოვრებ ყველა შრომისუნარიან ადამიანს არ ახასიათებს. ბევრი დასაქმებულია მახლობლად გახსნილ საწარმოებში (“ბარამბო”, “ნატახტარი”, ქალაქის კომბინატი, სათბურები და ა.შ.), ზოგიერთმა თვითდასაქმებას მიმართა – მუშაობენ ტაქსისტებად, ბაზრობებზე, მშენებლობებზე (ძირითადად თბილისში) და ა.შ., ზოგი საბიუჯეტო ორგანიზაციებში მუშაობს (მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაცია, საგანამანათლებლო დაწესებულებები, სამედიცინო პუნქტები). ზოგი ახერხებს მუშაობა გააგრძელოს საოკუპაციო ხაზს მიღმა (ექიმი, ექთანი), გარკვეულ შემოსავალს დებულობენ მათთვის გადაცემულ ნაკვეთებზე მოწეული პროდუქტით. ახალგორიდან დევნილთა უმეტესობა ინარჩუნებს სამეურნეო კავშირს მშობლიურ სოფლებთან და იქ მოწეულ პროდუქციას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ოჯახის შემოსავალში.

ამრიგად, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომმა ახალგორის მოსახლეობის მეურნეობის რადიკალური ტრანსფორმაცია მოახდინა. ადამიანური რესურსებისაგან დაცლილ რეგიონში ეკონომიკური სტაგნაცია დაიწყო. ცხინვალის ხელისუფლება ამოდ ცდილობს ამ კუთხის არადიარებული სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკაში ინტეგრაციისათვის ღონისძიებების გატარებას. თავის მხრივ დევნილობაში მყოფი ადამიანები იძულებული არიან შეიცვალონ საქმიანობის სფერო, დაკმაყოფილდნენ მცირედანაზრაურებადი სამსახურებით, ან იცხოვრონ დევნილთა შემწეობის ხარჯზე. ამასთანავე, არ წყდება დევნილების სამეურნეო კონტაქტები მშობლიურ სოფლებთან. არსებული ვითარების ანალიზი ცხადყოფს, რომ დევნილთა მიმართ სახელმწიფოს მიერ გატარებული ეკონომიკური პოლიტიკა გარკვეულ კორექტირებას საჭიროებს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

გამყრელიძე ბ. კუდაროს ხეობა. კეკ, VIII, 2003.

თოგოშვილი გ. ვახუშტი ბაგრატიონი ოსეთისა და ოსების შესახებ. თბ., მეცნიერება, 1977.

თოფჩიშვილი რ. ოსთა წინაპარი აღანების თავდაპირველი განსახლების არეალი. თბ., 2008.

თოფჩიშვილი რ. კვლავ დევალთა ეთნიკური ვინაობისათვის. ეთნოისტორიული ეტიუდები. ტ. 1. თბ., 2005.

შუბითიძე ვ. ადაპტაციური პროცესები პოლიეთნიკურ რეგიონში, კონფლიქტური სიტუაციები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში. მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი. თბ., 1998.

ჭიჭინაძე ზ. ოსების ჩამოსახლება ქართლში და ქართველების დეაწლი და ამაგი მათზე. ტფ., 1916; თბ., 1990.

ხარებოვი ბ. სამხრეთ ოსეთის ეკონომიკური რეაბილიტაცია: არსებული ამოცანები და განვითარების სტრატეგია, ქართულ-ოსური კონფლიქტი: სამშვიდობო გზების ძიება, 2011.

ქანთარია მ. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის არქივი, საველე მასალა, ქურთათის ხეობა, სოფ. ბარიზიყაუ.

Алемань А. Аланы в древних и средневековых письменных источниках. М., 2003.

Дзагоева Р. Ленингорский район: смутные перспективы и реалии стагнации.
[სტატისტიკის სამსახური/რესპუბლიკის სტატისტიკის სამსახური/341-ლენინგორსკი-რაიონ-სმუტნე-პერსპექტივა-რეალი-სტაგნაცია.ჰტმლ](http://www.სტატისტიკის_სამსახური.გე/რესპუბლიკის_სტატისტიკის_სამსახური/341-ლენინგორსკი-რაიონ-სმუტნე-პერსპექტივა-რეალი-სტაგნაცია.ჰტმლ).

Калоев Б. А. Осетины (историко-этнографическое исследование), М. 1967.

Кантария М. Некоторые вопросы земледельческого быта в горной Осетии, Кавказский Этнографический Сборник. V. Тб.,1980.

Чибиров Л.А. (составитель) Периодическая печать Кавказа об Осетии и осетинах. Цхинвал, «Ирыстон», 1987.

Соглашение о режиме торговли, «военные» пенсии, новый генподрядчик, «синдром Чехоева» и новости партийной жизни Республики **Error! Hyperlink reference not valid..**